

КОНВЕНЦІЙНІ НОРМИ ТА ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНИХ
ІНТЕРАКЦІЙ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню вияву конвенційних норм соціалізації емоцій у сучасному художньому англомовному дискурсі. Виявлено кореляції між стратегічним спрямуванням комунікативної взаємодії та рівнем концептуалізації емоцій.

Ключові слова: соціокультурні норми, емоційна компетенція, емоційний фон, інтерактивний розвиток емоцій.

Статья посвящена исследованию проявлений конвенциональных норм социализации эмоций в современном художественном англоязычном дискурсе. Выявлены корреляции между стратегическим направлением коммуникативного взаимодействия и уровнем концептуализации эмоций.

Ключевые слова: социокультурные нормы, эмоциональная компетенция, эмоциональный фон, интерактивное развитие эмоций.

The article is devoted to the study of manifestation of emotion socialization rules in the contemporary English discourse. The correlation between the strategic planning of communication and the level of emotion conceptualization have been elicited.

Key words: socio-cultural norms, emotional competence, emotional background, interactive development of emotions.

Концептуалізація поняття природи емоцій допоки не знайшла консенсусу у вивченні цього феномену, водночас відкриваючи найрізноманітніші моделі формування та функціонування емоцій як з точки зору соціологічних, так і психологічних наукових розвідок [1; 2; 3]. Загалом, підходи до вивчення емоцій розходяться у питаннях їх онтогенезу, де з одного боку, природа появи емоцій зумовлюється біо-фізіологічними процесами, а з іншого – основною передумовою генерування емоцій є соціокультурний фактор. Класичний підхід у вивченні емоцій передбачає їх розуміння як інтегративного психічного та соціокультурного явища. З іншого боку, визначальним у формуванні емоційного досвіду як здатності до ідентифікації та категоризації відчуттів та емоцій, а також їх усвідомлюваного вибору є невіддільність когнітивних та фізіологічних процесів. **Актуальність** даного дослідження визначається сучасною тенденцією емотіології до гетерогенності підходів у виявленні природи емоцій та дослідженні їх функціонування у дискурсі.

Залучення когнітивного підходу, що не відкидає базових біологічних процесів породження емоцій та ґрунтується на інтенційності та соціальній зумовленості їх формування, дозволило науковцям помітити взаємозв'язок між культурною ідеологією соціуму та обмеженням емоційної поведінки особистості [4; 5]. Конфігурації емоційної поведінки регулюються соціокультурними нормами та ґрунтуються на емотивній компетенції особистостей. Інакше кажучи, переживання та вираження емоцій базується на принципах обумовленості психіки факторами культури [6]. **Метою** статті є окреслити базові соціо-

культурні норми вияву емоцій та виявити кореляції їх застосування у основних стратегіях емоційної взаємодії сучасного англомовного дискурсу. Вирішення поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних **завдань**:

- охарактеризувати систему конвенційних норм вияву емоцій;
- встановити зв'язок між рівнем концептуалізації емоцій та типом стратегічного спрямування емоційної взаємодії;
- виявити динаміку особистісних емоційних переживань та динаміку спільного емоційного поля комунікативних взаємодій.

Об'єктом дослідження є сучасний художній англомовний діалогічний дискурс.

Концептуалізація емоцій у дискурсивних реаліях відображає не лише множинність внутрішніх психологічних процесів, а й безперечну соціальну базу емоцій, тобто правила емоційності, що регулюють адекватність відчуттів, їх вияв та розвиток у процесі комунікації. Ритуалізований контроль і управління процесом вираження емоцій і визначення їх інтенсивності здійснюються нормами, прийнятими в кожному соціо-культурному середовищі [7: 82-83]. Мовці, виражаючи свій емоційний стан, мають керуватися результатами розв'язання системи рівнянь із такими змінними, як: ситуація, самоідентифікація, естетичні міркування та сприйняття публікою.

Правила вибору емоцій визначають тип та інтенсивність емоцій, відповідних та соціально прийнятних для певного типу ситуації з точки зору як мовця – носія емоції, так і інших учасників комунікації. Існує наявність досить чітких культурологічних очікувань щодо відповідності певної емоції та її інтенсивності у конкретній ситуації. Дж. Коултер, у свою чергу, зазначає, що типи ситуацій парадигматично пов'язані з типами емоційних реакцій, які є прийнятними для кожного конкретного соціокультурного середовища [8: 133]. Зокрема, для більшості східних культур нормативна поведінка жінки має субмісивний характер: жінка ніколи не вступатиме у суперечку та намагатиметься згладити незручні або гіпотетично конфліктні ситуації. Подібної реакції чекає від своєї співрозмовниці (1) чоловік, її коханець, який ввічливо говорить про свою зайнятість та просить залишити його на одинці зі своїм адвокатом.

(1) Evans started to stand to let Ann take his seat, but Morton pushed him back down again. "Ann," he said, "I must say you look more lovely than ever, but Peter and I are having a small business discussion." She glanced at the papers and Evans's open briefcase. "Oh, I didn't know I was interrupting." "No, no, if you'd just give us a minute." "Of course. I'm sorry." But she lingered. "this is so unlike you, George, doing business on the plane." "I know Morton said, "but, if you must know, I am feeling quite unlike myself these days." That made her blink. She didn't know how to take it, so she smiled, nodded, and moved away (Crichton, 148).

Невластива поведінка мовця у присутності дами, яка звикла до постійної уваги, спантелює її, однак вона поводить як того вимагає норма, так як від неї очікує співрозмовник: не виказуючи невдоволення чи обурення приймає позицію лідера.

Правила маніфестації регулюють тип та інтенсивність емоцій, які припустимо оприлюднити незалежно від тих почуттів, які насправді переживає мовець. Наприклад, в андроцентричному світі це стосується накладення табу на вираження болю чи взагалі будь-якого вияву слабкості чоловіками (2).

(2) One of the graduate students leaned forward. "Mr. Evans, I'd like to talk to you about land use, the urban heat island effect, the satellite data on the temperature of the troposphere."

Evans thought, *Oh, Jesus*. But he just nodded. “Okay...” (Crichton, 107).

Юрист, який слабо поінформований з питань екології, повинен дати показання з цих питань у суді, так як запевнив сторону, що позивається, у своїй компетенції. Намагаючись зберегти свою репутацію, він не виказує свого спантелечення та керується відповідними соціокультурними нормами поведінки для чоловіків у стресовій ситуації.

Правила релевантності регулюють добирання мовцем типів емоцій та способів їх вираження у відповідь на певні емоції співрозмовника. Конвенційна умова релевантності та адекватності емоційних станів комунікантів виключає, наприклад, неприховний стан веселості на фоні печалі та смутку з приводу втрати близької людини партнером по взаємодії (3).

(3) The late edition papers had printed the story that George Morton, depressed by the death of his wife, had died in a tragic automobile crash. /.../ Evans thought he should go to the office, but unexpected tears came to his eyes. /.../ He was too tired to go to the office. Instead, he would go back to his apartment. He was almost home when his cell phone rang. It was Jennifer Haynes. “I’m sorry about George,” she said. “it’s just terrible. Everybody here is very upset, as you can imagine” (Crichton, 166-169).

Правила кодифікації описують та визначають, яку саме поведінку можна визнати маніфестацією певних емоцій. Правила стосуються як визначення поведінки якою можна виражати емоції, так і арсеналу індикаторів поведінки комуніканта, які дозволяють інтерактантам розпізнавати ту чи іншу емоцію. Керування нормами кодифікації емоцій дозволяє мовцям насамперед адекватно інтерпретувати емоційний стан та поведінку співрозмовника з метою оптимізації комунікації. Порушення норм кодифікації емоцій призводить до різного роду непорозумінь та комунікативних невдач, і це лише з причини невірної трактовки переживань чи ставлень співрозмовника.

Вираження емоцій співвідносне з відповідною культурною моделлю кожного окремого соціуму знаходить своє відображення у системі різних мовних засобів. Мова, відповідно, у такий спосіб застосовує відповідний фільтр кодифікації емоцій та емоційних станів, визначаючи не лише прийнятні емотивну лексику та синтаксичні структури, але й окреслюючи табуйовані одиниці вербального вираження емоцій як на лексичному, так і на прагматичному рівнях. Правила застосування емотивної лексики та інших символічних засобів кодифікації емоцій співвідносяться з конвенційними нормами соціалізації емоцій. Отже, коли мовець опиняється в ситуації, яку можна охарактеризувати конкретно емотивною одиницею мови, існує вірогідність, що комунікант повинен пережити відповідну емоцію та поводитися згідно із ситуацією. У такому випадку емоції та емоційні стани відіграють функцію соціальних ролей, окреслюючи тип мовної особистості та водночас визначаючи тип комунікативної ситуації і комунікативних дій мовців.

У прикладі (4) зухвалість та зверхність юриста Болдера у його комунікативних діях по відношенню до колеги підкріплюється почуттям його самовпевненості та надзвичайної поінформованості. Подібна поведінка ініціатора дискусії змушує містера Еванса діяти за правилами гри його опонента, він пітніє та почуває себе студентом, втрачає впевненість *Well, sir; I guess ... not really in this case*, хоча внутрішньо він протестує проти принизливого ставлення та обурюється *Evans felt a burst of hot anger*.

(4) As always John Balder was dressed all in blue, his manner was intense, his eyes narrowed as he looked at Evans. In spite of himself, Evans was intimidated to meet the famous

litigator. /.../ “Mr. Evans, you yourself believe in global warming, I take it?” “Of course.” “When you have a strong belief, don’t you think it’s important to express that belief accurately?” Evans was starting to sweat. He really felt like he was back in law school. “Well, sir, I guess ... not really in this case. Because when you refer to global warming, everybody knows what you are talking about.” “Do they? I suspect that even you don’t know what you are talking about.” Evans felt a burst of hot anger. Before he could check himself, he had blurted, “Look, just because I may not be expressing the fine details of the science –” “I’m not concerned about details, Mr. Evans. I’m concerned about the core of your strongly held beliefs. I suspect you have no basis for those beliefs.” “With all due respect, that’s ridiculous.” He caught his breath. “Sir.” (Crichton, 95-97).

Статус лідера в аналізованому фрагменті підкріплюється загальною атмосферою комунікації, її емоційним тоном, що виявляється у виборі ділового реєстру комунікативної взаємодії з чітко вираженим субординативним характером. Болдер піддає сумніву професіоналізм опонента, демонструючи свою перевагу, у той час як його співрозмовник приміряє роль переможеного “*felt like he was back in law school*” щойно ототожнивши ситуацію з емоційним станом заляканості (*intimidated*).

Дискурс є видом соціальної взаємодії, в якому інтеракціональний резонанс складає основу будь-якої емоційної взаємодії, а людські відчуття та почуття чинять вплив, а іноді навіть і визначають комунікативну поведінку та перебіг комунікації. У процесі комунікативної взаємодії мовці починають вибудовувати деяке «спільне психологічне середовище» та «єдину емоційну подію», де започатковуються процеси взаєморозкриття і взаєморозвитку [9: 36]. У межах такого спільного психологічного середовища, що носить суто символічний характер, за допомогою спеціальних комунікативних стратегій і тактик інтерактанти вирішують специфічні комунікативні та позалінгвальні завдання, серед яких можна виділити три основних класи таких завдань: *маніфестація, інтерпретація та інтерактивний розвиток емоцій*.

Адекватність та продуктивність самовияву та розуміння людьми один одного визначається здатністю виражати та сприймати інформаційно- енергетичні одиниці емоцій [10]. Успішні маніфестація та інтерпретація емоцій під час комунікативної взаємодії слугує підґрунтям для свідомого вибору стратегії дискурсивної емоційної поведінки. Таким чином, психоемоційні установки мовців впливають на вибір емоційної доміанти комунікації та визначають перебіг подальшої взаємодії мовців, утворюючи певний емоційний фон. Спираючись на принцип типологізації стратегій “інтерактивного розвитку емоцій” мовців, сформульований для терапевтичного дискурсу Р. Філером [7: 93], ми розробили класифікацію стратегічної спрямованості емоційної взаємодії мовців у неформальних умовах комунікації.

Емоційно-консолідаційна стратегія включення в емоцію належить до стратегій синхронізації емоційних переживань мовців. Інтерактант сприймає виражену співрозмовником емоцію як відповідну згідно конвенційних норм ситуації і поділяє її. Динаміка емоційних переживань розвивається від інтерсуб’єктивної у носія до інтрасуб’єктивної між мовцями та знову до інтерсуб’єктивної у слухача з відповідними фізіологічними характеристиками її переживання. Соціальний контекст, який задає нормативи і координати такої психологічної діяльності, створює єдиний емоційно-мотиваційний фон, який сприяє кооперативній комунікативній взаємодії. Ця стратегія спрямована на співпрацю, і провідним прийомом у ній є прийом *співчуття*, що ілюструє приклад (5):

(5) “So,” she said, “what’s all this about George?” “*I’m sorry,*” Evans said, “but George crashed his Ferrari *at very high speed* and was thrown from the car. His body hasn’t been recovered but they expect it to turn up in a week or so.” He fell down a cliff – *they found a shoe at the bottom* – and into the water (Crichton, 170).

Щоб не травмувати жінку недобрими новинами, містер Еванс добирає правильних слів та відповідного прагматичного забарвлення своєму висловленню, керуючись конвенційними нормами емоційної поведінки з позицій адекватності кодифікації та релевантності емоційних переживань. Мовець співпереживає горе втрати, вибудовуючи спільне емоційне поле, широко поділяє переживання співрозмовниці, намагаючись полегшити її страждання.

Емоційно-протиставна стратегія аналізу адекватності емоції належить до стратегій, в яких обраний тип емоційного реагування з його інтенсивністю є предметом обговорення або аналізу. Причиною піддавання аналізу емоційного стану співрозмовника є порушення ним нормативної бази дискурсивного предствалення емоції в рамках кодифікації або релевантності. Метою мовця в межах цього стратегічного спрямування є пряме або опосередковане спонування співрозмовника до уточнення, пояснення та/або зміни його психічного стану. У прикладі (6) мовець спантелечений нерелевантністю реакції співрозмовниці намагається розтлумачити серйозність подій та отримати відповідну реакцію у відповідь.

(6) With her love of drama, he was sure Margo would start to cry, but she didn’t. She just stared at him. “That’s nonsense,” she said. “Why do you say that, Margo?” “Because he is hiding or something, you know it.” “Hiding? From what?” “Probably nothing, he’s become completely paranoid.” /.../ “I see, but it’s possible he isn’t in hiding, that he really crashed his car...” (Crichton, 171-172).

Замість очікуваного розпаку Еванс зіштовхується із байдужістю та недовірою фактам з боку співрозмовниці. Спроба з’ясувати причину подібної реакції та відновити емоційний баланс не призводить до очікуваних наслідків: Марго залишається при думці, що її чоловік не помер, а просто переховується від ворогів.

Застосування емоційно-протиставної стратегії зумовлене невідповідністю переживань співрозмовників та характеризується прагненням принаймні одного з мовців до утворення синхронізованого розвитку емоційного поля взаємодії. Обговорення адекватності відчуттів мовця базується на підходах емоційної відповідності / невідповідності та виправданості / не виправданості шляхом імпліцитної або експліцитної апеляції до правил емоційності. Предметом обговорення є насамперед сама емоція, а не тільки її маніфестація. Стратегія аналізу адекватності емоцій носить терапевтичний характер та демонструє можливість модифікації емоцій у процесі комунікативної взаємодії.

Свідоме нехтування соціокультурними нормами кодифікації, маніфестації та релевантності емоцій супроводжується глобальною інтенцією конфронтації, що може виявлятися як у непорозуміннях, так і в суперечках. Емоційний фон таких взаємодій має деструктивний характер, який у разі інтенсифікації може призвести до розриву взаємодії або, навіть до фізичного вияву агресії.

Емоційно-роз’єднувальна стратегія сумнівів у адекватності емоції застосовна у ситуаціях, коли емоції мовця або їх інтенсивність не сприймаються співрозмовником як відповідні, а їх маніфестація не є виправданою. Основною характеристикою емоційно-

протиставних стратегій є егоцентричність поведінки мовців, а тому глобальним завданням інтерактантів є відстоювання власних позицій, або навіть емоційна опозиція.

У прикладі (7) чоловік дорікає своїй колезі за її легкодухість та нерациональність у ситуації пограбування, наділяючи її рисами беззахисної жінки, обіймає її.

(7) “I think we should leave.” “Leave?” “Get out of town for a while.” “It’s natural to feel this way after a robbery,” he said. “But I think the proper thing to do right now is to call the police.” “George wouldn’t like it.” “George is no longer with us.” /.../ “Did you call the police about your place?” “Not yet, but I will.” /.../ “Listen, I have to go see Nick for a bit.” “I’ll be fine.” “I’ll come back,” he said, “as soon as I can.” “I’ll be fine,” she repeated. He stood and she stood, too. On a sudden impulse he gave her a hug. “It’s going to be okay,” he said. “Don’t worry, it’ll be okay.” She returned the hug but when he released her, she said, “Don’t ever do that again, Peter. I’m not hysterical. I’ll see you when you get back.” He left hastily, feeling foolish (Crichton, 180-181).

Однак, очікувана у цій ситуації реакція від жінки не співпадає з реальною. Бізнес леді, яка звикла самотійно боротися за своє життя та майбутнє не потребує надлишкових сентиментів, про що й говорить своєму колезі відкрито “*Don’t ever do that again, Peter*. Проте, не зважаючи на зміщення соціальних норм поведінки емансипованих жінок, незручно себе почуває чоловік *he left hastily, feeling foolish*. Характерною рисою застосування стратегії сумнівів у адекватності емоційних станів у даному разі є протиставлення емоційних переживань, що призводить до інтенсифікації несприятливого емоційного фону та розриву комунікації.

Ще однією стратегією спрямованою на дисонанс є *емоційно-роз’єднувальна стратегія ігнорування емоції* застосовна у ситуаціях, коли інтерактант, попри те, що сприйняв та правильно інтерпретував емоцію, свідомо та однозначно уникає визнання цього у ході взаємодії або навмисно поводить себе усупереч переживанням співрозмовника. Свідоме нехтування емоційним станом співрозмовника є граничним прикладом конфронтативних взаємовідносин, як правило, завчасно визначеним складником дискурсивної взаємодії дивергентного характеру. Інтерактант розраховує комунікативні ходи таким чином, що при їх дотриманні емоційний стан його співрозмовника має бути не лише діаметрально протилежним, а й характеризуватися відношеннями прямопропорційної залежності: чим більше болю, наприклад, відчуває співрозмовник, тим задоволеніший «агресор». Заподіяння «психологічних збитків» інтерактантові, як у прикладі (8), супроводжується актами фізичної розправи на тлі емоційного стану люті.

(8) The woman was petite and strikingly beautiful. /.../ The man who accompanied her could not have been more different. He was a red-faced, beefy American, with slightly piggish features and as big as a football player. /.../ “I’ll have a latte, sweetheart. Nonfat. Grande.” She said, “I thought you would get one for me, like a gentleman.” “I’m not a gentleman and you are not a f... lady. Not after you didn’t come home last night. So, we can forget about ladies and gentlemen, okay?” She pouted, “Cheri, do not make a scene.” “You going to get it or not?” he glared at her. “I’ve really had it with you, Marisa, you know that.” “You don’t own me, I do as I please.” “You’ve made that obvious” /.../ She said to the football player, “William, you are tiresome.” “You want me to leave?” “Perhaps it is best.” “Oh, f. you”, he said, and slapped her (Crichton, 136-137).

Асоціальна природа агресії виключає необхідність слідуванню конвенційним нормам вибору та вияву емоцій. Відсторонення та відчуженість від емоцій жінки з одного боку, та байдужість до переживань чоловіка з іншого сприяють подальшому зростанню агресії між співрозмовниками. В умовах подібної взаємодії звинувачення використовуються з метою демонстрації своєї зверхності та як результат безпорадності. Патовість такого роду взаємодій полягає у бажанні свідомого заподіяння психічної шкоди опонентові.

Дискурсивна емоційна взаємодія у англomовному середовищі підпорядковується соціокультурним нормам вибору, маніфестації, релевантності та кодифікації емоційних переживань. Виконання конвенційних засад адекватної соціалізації емоцій сприяє конструктивній взаємодії, взаєморозумінню та синхронізації емоційних переживань. Свідоме ухилення від соціокультурних норм вияву емоцій та низький рівень емоційного інтелекту призводить до емоційної дисгармонії та розриву комунікації.

Соціальна природа емоцій передбачає інтерактивну взаємодію в дискурсивному акті розвитку емоційного фону, що можливе завдяки стратегіям: включення в емоцію, аналізу адекватності емоції, сумнівів у адекватності емоції та ігнорування емоції. Набір відповідних комунікативних стратегій та конвенційні норми емоційної взаємодії комунікантів складають емотивну мовну компетенцію. Тому розглядати емоційну комунікативну взаємодію необхідно, виходячи з точки зору екологічного фактору, тобто з позицій її продукування та розвитку співрозмовниками.

Перспективою подальшого дослідження вбачається виявлення етнокультурних факторів нормативної емоційної поведінки у англomовному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Scheacter S., Singer J.E. Cognitive, Social and Physiological Determinants of Emotional State / Stanley Scheacter, Jerome E. Singer // *Psychological Review*. – 1962. – Vol. 69(5) – P. 379–399.
2. Kemper T. D. How Many Emotions Are There? Wedding the Social and the Autonomic Components / Theodore D. Kemper // *American Journal of Sociology*. – 1987. – Vol. 93, No. 2.3 – P. 263–289.
3. Turner J. H. Face to Face: Toward a Sociological Theory of Interpersonal Behavior / Jonathan H. Turner. – Stanford: Stanford University Press, 2002. – 271 p.
4. Gordon S. The Sociology of Sentiments and Emotion / Steven L. Gordon // *Social Psychology: Sociological Perspectives* / [ed. by M. Rosenberg, R. Turner]. – New York: Basics, 1992. – P.562–592.
5. Hochschild A.R. The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling / Arlie R. Hochschild. – Berkeley: University of California Press, 1983. – 339 p.
6. Гармаева Т.В. Социокультурные и этнопсихологические детерминанты кодирования эмоций // [Электронный ресурс] / Психологические исследования. – 2009. – No. 1(3) – Режим доступа до журн.:
<http://psystudy.ru/index.php/num/2009n1-3/47-garmaeva3.html>
7. Fiebler R. How to Do Emotions with Words: Emotionality in Conversations / R. Fiebler // *The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspectives* / [ed. by R. Fussell].

– Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002 – P.79–107.

8. Coulter J. The Social Construction of Mind / J. Coulter. – London and Basingstoke: Macmillan, 1979. – 190 p.

9. Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия / Г. А. Ковалев // Психология межличностных коммуникаций. – СПб.: Речь, 2000. – С. 26–39.

10. Вацлавик П. Психология межличностных коммуникаций / П. Вацлавик. – СПб.: Речь, 2000. – 299 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Crichton M. State of Fear /M. Crichton. – L.: HarperCollins, 2004. – 720 p.